

Dorothea Merlees

Dorothea Merlees (1853-1935) var en pioner både som telegrafistinne og som kvinnesakskvinne.

Dorothea Merlees. Faksimile fra Norges kvinder 1914.

Dorothea Amalia Merlees var født den 20. november 1853 og vokste opp i Bergen. Foreldrene soknet til Nykirken. Moren Dorothea, født Reutzer (1823-1892), stelte hjemme, faren Ole Andreas (1824-1895) var dampskipsfører, knyttet til Det bergensk-nordenfjeldske dampskipsselskap. Merlees-navnet stammet fra Nederland og har mange skrivemåter: Merelias, Merleer, Merlies. Dorothea Amalia ble, som sin far, gjerne kalt Mereliassen. Hun var den nest eldste i en barneflokk på fire søstre, Bertha Susanne (f.1851), Oliva Andrea (f.1855) og Josephine Magdalene (f.1857).

Familien bodde i Nagelgaten 16 på Nordnes, over to etasjer. De ser ut til å ha hatt forholdsvis god råd, de holdt seg med tjenestepike, og kapteinen kunne få god last. I 1873 er det notert i avisen at han fór til Sverige med 1320 tønner storsild. Susanne giftet seg med skipskaptein Anthon Nielsen i 1875 og døde alt i 1876 på reise fra Rio, 25 år gammel. To dager seinere døde deres lille sønn Berthrand. Antakelig tok fødselen livet av moren, og barnet overlevde heller ikke.

Både Dorothea Amalia og Oliva er oppført i folketellingen 1885 som telegrafistinner, mens Josephine er forsørget av foreldrene. Moren døde i 1892, faren i 1895. I tellingen for 1900 finner vi familien Merlees bosatt på Engen, i nr.40, med Dorothea som hovedperson i husholdet. Hun er telegrafistinne ved Rigstelegrafen og stadig ugift. Sammen med henne bor de ugifte søstrene Oliva, nå forstanderinne ved Bergens Telefonkompani og Josephine, som er blitt ekspedient ved Bergens Tobaksfabrikk, samt en ugift tjenestepike fra Førde. Søstrene risikerte å miste yrkesarbeidet dersom de giftet seg. Kanskje var også Susannes ublide skjebne medvirkende til at de tre søstrene hennes fremdeles var ugifte og holdt sammen som voksne i ett hushold, med Dorothea i spissen. Et giftermål kunne koste dem både jobben og livet.

De to telegrafistinnene hadde valgt et yrke som var forholdsvis nytt. Telegrafvesenet var etablert i Norge i 1855, og var fra 1858 åpent for opplæring, uteksaminering og ansettelse også av kvinner, som den første offentlige etat i Norge som ga adgang for kvinner. Kriteriene for opptak ble de samme for jenter som for gutter, de måtte ha borgerskole, seminar eller tilsvarende. Borgerskolen ble erstattet av middelskolen da den ble innført for gutter i 1869, mens jentene fikk innpass der etter 1876. Middelskolen var 6-årig, og fulgte som regel en 3-årig allmueskole. Om Dorothea fulgte et liknende skjema, med 9 års skolegang, skulle hun ha avsluttet i 16-års alderen, omkring 1869. Antakelig hadde hun gått på en privat pikeskole. Nå hadde de private pikeskolene godt ry, og det viste seg at det ikke var vanskelig for Telegrafen å få tak i kvalifiserte kvinnelige søkere. Dorothea er oppført med yrkestittel i folketellingene første gang i 1885. Da var hun 32 år gammel. Hun hadde nok meldt seg til Telegrafen mange år før det. Men det var aldersgrense for opptak til telegrafistkursene, fra 1872 måtte guttene være mellom 17 og 25 år, jentene mellom 20 og 25 år. I 1872 var Dorothea 19 år, og kunne etter dette regnestykket tidligst ha søkt Telegrafen etter november 1873. Uansett når hun søkte, er hun blitt funnet kvalifisert og har fått sin telegrafistutdanning.

Telegrafkursene var på tre måneder, holdt på hver enkelt stasjon. Opplæringen var både teoretisk og praktisk, og var stort sett den samme for jenter og gutter. Begge fikk den samme lille lønn i opplæringstiden, og som ferdige fikk de noenlunde de samme arbeidsoppgavene. Gro Hagemann har konkludert med at det fram til en omlegging i 1898 hersket relativt egalitære forhold mellom mannlige og kvinnelige telegrafister, og at telegrafistinnene i denne perioden hadde høy status blant tidens yrker for kvinner. Mange meldte seg og kvinneandelen vokste, også tvers gjennom kravet fra 1869 om middelskoleeksamen med fransk. Jentene hadde riktignok ennå ikke hadde adgang til middelskolen, men telegrafdirektøren mente at de nok ville finne en løsning på det. Da middelskolen ble åpnet for jenter fra 1878, søkte etter hvert mange dit. Antall telegrafistinner økte også, fra 7 i 1860 til 45 i 1870 til 89 i 1880. Da var omtrent hver fjerde telegrafist en kvinne. Yrket representerte en ny mulighet for middelklassekvinner, det var vel ansett, ga en viss mulighet for avansement og de kunne opparbeide pensjon. Men ikke alt var bare enkelt. Stortinget fastsatte i 1860 at «Dametelegrafistene» skulle ha en lønn på 600 kr. Det var 200 kr mindre enn det menn fikk (i 1893 ble betegnelsen 'Dametelegrafist' erstattet med 'Telegrafistinne'). Regelen om at kvinnene skulle være ugifte ble mykt opp i først i 1906. Fra da av kunne en telegrafistinne som giftet seg forbli i tjenesten, vel å merke etter søknad med opplysning om at den vordende ektefellens stilling ikke ville være til hinder for det.

Gjennom 1890-årene ble det store endringer for telegrafistene. Telefonen hadde gjort sitt inntog; Bergen Telefonkompagni var startet opp i 1882, og abonnenttallene var raskt voksende. Undervisningen ble lagt om, med undervisningsplanen fra 1898 skulle den grunnleggende opplæringen være på 5 måneder for både kvinner og menn, og kvalifisere til både telefon- og telegrafbetjening. Men så ble det satt et skille mellom menn og kvinner. Bare menn fikk gå videre på 1½-års teoretisk og praktisk videreutdanning, som også kvalifiserte dem til lederstillinger. Det betydde at siden telefontjenesten var enklere enn telegrajtjenesten, ble kvinner relativt mindre spesialisert, og de fikk ikke videreutdanne seg eller bli ledere. Dette kom til å bli en kampsak for telegrafistinnene, og Dorothea skulle ta den kampen.

Som yrkeskvinne engasjerte Dorothea seg i fagbevegelsen. Da Kvindelige telegraffunksjonærers forening ble dannet i 1908 i Kristiania og i 1910 i Bergen, ble hun den første lederen for bergensforeningen. Da Kvindelige Telegraffunksjonærers Landsforening ble dannet i 1914, ble Dorothea valgt inn i det første styret. Foreningen arbeidet særlig for å få innført fellesundervisning i telegrafvesenet (innført i 1910), få åpnet ledende stillinger også for kvinner (mulig fra 1916) og for at kvinner og menn skulle ha lik lønn (innført i 1920). Hun markerte seg som organisasjonsmenneske da hun som utsending til landsmøtet i Norske Kvinners Nasjonalråd i 1916 framholdt at telegrafistinnenenes dårlige kår skyldtes at de ikke hadde vært organisert.

Som kvinnesakskvinne engasjerte Dorothea seg på flere fronter. Hun startet, som flere andre, i Kvindernes Læseforening, opprettet i 1879. Da var hun 26 år, og hadde antakelig arbeidet som telegrafistinne i noen år. Hun er synlig i Leseforeningens forhandlingsprotokoll da hun ble valgt

som 2. suppleant til styret på generalforsamlingen i februar 1883. Alt på det andre styremøtet i 1883 deltok hun for fullt, noe hun også gjorde resten av året og fram til generalforsamlingen i 1884, da hun ble valgt som fullt styremedlem. Hun ble gjenvalgt i 1886. En oversikt over medlemmene i leseforeningen i 1885 viser at alle tre søstrene Merlees var medlemmer.

Da Leseforeningen gikk inn i november 1886, hadde Bergen kvindesagsforening eksistert i halvannet år. Alle de sentrale medlemmene i Leseforeningen gikk inn i Kvinnesaksforeningen, og de mente selv at Leseforeningen og Kvinnesaksforeningen arbeidet for samme sak. Dorothea var medlem fra starten. Hun gikk inn i ledelsen og ble foreningens sekretær i mer enn 20 år. I 1910 var hun viseformann. I sin 25-årsberetning karakteriserte Nico Hambro Dorothea som utrettelig i arbeidet, kunnskapsrik og målrettet, «til uvurderlig nytte for foreningen». Dorothea skrev selv om Bergen Kvinnesaksforening i Norske Kvinder, en av de to førstehåndsberetningene vi har om de første årene i foreningens historie. Hun regnet seg som en av de unge radikale, som ble skuffet over det moderate programmet som ble vedtatt for Norsk kvinnesaksforening, der stemmerett for kvinner ikke engang ble nevnt. Senere skrev hun flere artikler om kvinnesaksarbeid, som f.eks. «Beretning om Bergen Kvinnesaksforening 1885-1900» i Bergens Tidende, «Amalia Hansen, Skolebestyrerinde i Bergen» i Norsk Damealmanak, «Bergens Kvinderåd gjennom 25 år» i Morgenavisen og i bladet Norges Kvinder.

Den 15. januar 1899 holdt Bergen kvinnesaksforening møte i Ynglingeforeningen.

Landskvinnestemmerettsforeningen (LKSF) hadde sendt ut petisjonslister om kommunal stemmerett for kvinner på samme vilkår som for menn, og det var Dorothea som orienterte om utviklingen i stemmerettssaken på Stortinget og argumenterte sterkt for at nå måtte det løftes i flokk, hver eneste kvinne måtte være med, slik at kravet om stemmerett kunne lyde høyere og høyere, så mennene til slutt ble tvunget til å høre og innrømme kvinnene deres rett. Det var 200 personer til stede og stort bifall. Dorothea stilte seg i spissen for å få dannet en avdeling av LKSF i Bergen. Den ble imidlertid ikke varig.

Nedre Korskirkealmenning i Bergen. Ynglingeforeningen til høyre på bildet. Foto: Atelier KK, Billedsamlingen, UBB

Da kvinner fikk kommunal stemmerett i 1901, oppfordret Bergen kvinnesaksforening alle kvinner til å delta i valget, og gikk sammen med flere andre kvinneorganisasjoner i et arbeidsutvalg for å fremme dette. Utvalget ble ledet av blant annet Julie Mohr og Dorothea Merlees. Flere av medlemmene kom på valglistene og noen ble valgt. Dorothea sto i 1901 på Den upolitiske listen, sammen med Julie Mohr, Edv. I. Hambro og Beate Lampe. Hun ble valgt inn i bystyret i 1904 på «Felleslisten for de konservative, de liberale og det moderate venstre» og valgt igjen i 1907 på «De liberale og konservatives Fellesliste». Hun satt dermed i bystyret i to perioder, fra 1904 til 1910.

Bergens Kvinneråd ble stiftet i mai 1903. Stiftelseserklæringen ble undertegnet av 34 kvinner, deriblant Dorothea Merlees. Hun kom inn i det første styret sammen med Amalia Hansen (formann), Josephine Grindstad, Nico Hambro og Julie Mohr, alle medlemmer av Kvinnesaksforeningen. Da Norske Kvinners Nasjonalråd, NKN, ble stiftet i 1904, ble Bergens Kvinneråd en del av det. NKN ble igjen del av det internasjonale ICW med sete i Washington, der målet var å samle kvinner fra alle nasjoner i et verdensforbund som skulle ta opp de store samfunnsspørsmålene og arbeide til beste for hele samfunnet og især for kvinnenes sak, fremme menneskerettigheter, likestilling, fred og kvinners deltakelse på alle livets områder. Emnet for det første møtet i Bergens kvinneråd var stemmerett for kvinner og kvinner i alle komiteer i samfunnet. Kvinnesaksforeningen, Sanitetsforeningen, Sedelighetsforeningen og opptil 30 andre foreninger

sluttet seg til Kvinnerådet. Nasjonalrådet kom til å utnevne æresmedlemmer, Dorothea ble utnevnt på landsmøtet i 1929. Fra Bergen ble også Amalia Hansen, Nico Hambro, Josephine Grindstad og Fanny Schnelle æresmedlemmer av NKN. Det var med andre ord sentrale medlemmer fra Bergen kvinnesaksforening som tok initiativ til og blir ledende i Bergen Kvinneråd. Dorothea koplet virksomheten i Kvinnerådet med Kvinnelige Telegraf- og Telefonfunksjonærers Landsforening. I sin artikkel om KTTL skriver Kirsti Sveen at foreningen allerede året etter stiftelsen ble opptatt i NKN, som ga gode råd og verdifull hjelp i starten. Særlig trekker hun fram innsatsen til telegrafistinne Dorothea Merlees, som hadde vært med i NKN fra første stund.

I 1905 underskrev Dorothea for Bergen Kvinnesaksforening på «Norske kvindelige organisasjoners adresse» til storting og regjering i anledning folkeavstemmingen den 13.august, som dreide seg om unionsoppløsningen i 1905. Sammen med Dorothea var det flere sentrale kvinnesakskvinner som underskrev adressen for kvinneforeninger i Bergen, det var Amalia Hansen for Kvinderaadet, Nico Hambro for Sædelighedsforeningen, Julie Mohr for Landskvinnestemmerettsforeningen, og Emma Kruse for Lærerindeforeningen. De fleste skrev under som formann i sin forening. Dorothea var blant dem som ikke gjorde det. Det var Amalia Hansen som var formann i Kvinnesaksforeningen i 1905, men hun hadde altså alt underskrevet som formann for Kvinnerådet. Som sekretær var Dorothea blant de sentrale i Kvinnesaksforeningen og har trolig rykket opp som underskriver.

3. Bergens kvindesagsforening.

1885—1914.

Av Dorothea Merlees.

Anna Steineger

Anna Torkildsen

Josephine Grindstad

Nico Hambro

Beate Lampe

Dorothea Merlees

Fanny Schnelle

Julie Mohr
f. t. formand

14de april 1885 stiftedes „Den bergenske filial av „Norsk kvindesagsforening“ med samme program som hovedforeningens: „at gi kvinden den hende tilkommende ret og plass i samfundet“.

Dorothea Merlees' beretning om Bergen kvinnesaksforening 1885-1914 i boka Norske Kvinder. En oversikt over deres stilling og livskaar i hundreaaret 1814-1914 (bind1), utgitt av Marie Høgh og Fredrikke Mørck, s. 85

Pionerene fra de første årene i Bergen kvinnesaksforening var aktivt med på møter og aksjoner. Da foreningen i 1910 feiret 25 år, sto en omtale i bladet Urd, der det ble lagt vekt på arbeid med undervisning for kvinner, kampen for stemmerett, men også søndagsmøtene som særlig var beregnet for arbeiderkvinner, og Friundervisningen for hjelpe ubemidlede kvinner fram til

kunnskap. Fanny Schnelle var formann i jubileumsåret, Dorothea var viseformann. Selve stiftelsesdagen ble det arrangert «en smuk fest» der Anna Steineger talte vakkert for fedrelandet og Sofie Lindstrøm hedret de ukjente, som i det stille arbeidet med. Over 100 medlemmer deltok, deriblant «flere av foreningens eldste og mest trofaste», ved navns nevning Amalia Hansen, Dorothea Merlees, fru Mohr, Beate Lampe, frk. Lindstrøm, Nico Hambro, fru Grindstad og frk. Kruse.

Dorothea fratrådte sin tjeneste ved Telegrafvesenet i 1922, etter 47 år. Hun er samme år registrert i den kommunale folketellingen med bosted i Ivar Aasens gate 3, som pensjonist. Hun var blitt 69 år, og bodde alene sammen med en tjenestepike. Det tyder på at hun fremdeles satt ganske godt i det, og hun må ha nytt godt av sin høye yrkesstatus, hun som hørte til pioner-telegrafistinnene med utdanning fra før 1898. Det var blitt holdt fest for henne, «en afskjeds- og æresfest», i Børsens festsal. Et hundretalls kolleger deltok, og hedersgjesten, deres eldste kvinnelige kollega, ble overrakt et kaffeservise i sølv. Fra Kvinnelige Telegraffunksjonærs Landsforening fikk hun en sølvbolle «med tak for sit lange og trofaste Virke for at hævde det kvindelige Arbeides Jevnbyrdighed med Mandens». Likeledes ble hun hyllet på sin 80-års dag i 1933 «for sin store innsats for kvinnene», med fruktkurver, blomster og taler fra Bergen kvinnesaksforening, kolleger, hovedstyret i Landsforeningen for kvinnelig telefon- og telegraffunksjonærer, fra lokalforeningene i Bergen, Oslo og Drammen, og fra Norske Kvinners Nasjonalforening.

Dorothea var aktiv til det siste. Da Bergen Kvinnesaksforening feiret 50 årsjubileum den 15.april 1935 i Grand selskapslokaler, ble det mange taler, festtale ved formannen Fanny Schnelle og etter soupéen talte Dorothea om Amalia Hansens arbeid for kvinnesaken.

Tre uker etter, som den siste i sin familie, døde Dorothea den 8.mai 1935, 81 år gammel. Det sto nekrologer i flere aviser, «En foregangskvinne vandret bort». Søsteren Liva Merlees var død i 1913. Søsteren Josefine levde til 1925. En gang mellom 1900 og 1910 hadde Josefine som godt voksen giftet seg med maskinist Gustav Olavus Gulbrandsen, som var 5 år eldre enn henne. Det ser ikke ut til at de fikk barn. Kanskje har Josefine kunnet være i lønnsarbeid hele tiden. I 1922 står hun i folketellingen som enke, med arbeid på en tobakksfabrikk.

Dorothea Merlees framstår som en selvstendig, engasjert og aktiv kvinne, en aktet, velutdannet og velsituert yrkeskvinne, som ikke bare gikk inn i politikken i Bergen byråd, men også inntok ledende stillinger både i familien, i yrkesorganisasjonene for telegrafistinnene, i Kvinnesaksforeningen, i Bergen Kvinneråd og Norske Kvinners Nasjonalråd.

Kilder

- [Anne-Hilde Nagel: «Dorothea Merlees». I Anne- Hilde Nagel, Ingeborg Fløystad og Kari Hop Skiftesvik \(red.\): Driftige bergenskvinner. Bergen kvinnesaksforenings historie. Bergen: Bodoni forlag \(2024\), s.171-176.](#)

Av Anne-Hilde Nagel, 2022

Last ned | Del

Meldinger ved utskriftstidspunkt 23. oktober 2026, kl. 01.32 CEST

Det ble ikke vist noen globale meldinger eller andre viktige meldinger da dette dokumentet ble skrevet ut.